

Kommittémotion

Motion till riksdagen: 2014/15:2984

av Ewa Thalén Finné m.fl. (M)

Åtgärder på familjerättens område

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om modernare adoptionsregler.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om reglerna för fastställande av faderskap.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om en ny lag om framtidsfullmakter och om behörighet i vissa fall för anhöriga.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om behovet av en översyn av reglerna om särkullbarn och efterlevande makars arvsrätt.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om en översyn av reglerna om dödsboanmälan avseende information till bröstarvingar.

Motivering

Alliansregeringen har genomfört flera viktiga åtgärder och förändringar på familjerättens område. Bland annat tillsattes en särskild utredare för att göra en allmän översyn av reglerna om adoption. Utredningens slutbetänkande Modernare adoptionsregler (SOU 2009:61) presenterades i juli 2009 och har beretts i Regeringskansliet. Alliansregeringen bedömde frågan om nationella adoptioner som mest angelägen att gå vidare med, och gav Socialstyrelsen i uppdrag att bland annat överväga om åtgärder behöver vidtas för att socialnämnderna i högre utsträckning än i dag ska uppmärksamma frågan om nationell adoption av barn som är eller kan komma att bli placerade i samhällsvård, ett uppdrag som redovisades våren 2014. I juni 2014

tillsattes en särskild utredare med uppdrag att utvärdera 2006 års vårdnadsreform. Utredaren ska följa upp och undersöka hur reglerna har fungerat i praktiken och om syftet med reformen, som handlade om att stärka barnrättsperspektivet, har uppnåtts. Utredningen ska redovisas senast den 28 oktober 2016. Reglerna om gode män och förvaltare har förbättrats med flera åtgärder för att säkerställa att det finns tillgång till kvalificerade och lämpliga ställföreträdare. En utredare har också lämnat förslag för införande av en ny typ av fullmakter, framtidsfullmakter, som är giltiga när en fullmaktsgivare på grund av psykisk störning, sjukdom, skada eller liknande förhållande är ur stånd att ta hand om de angelägenheter som fullmakten avser. Därtill kan nämnas förändringar gällande bland annat umgängesstöd, skydd för barn i internationella situationer och skärpt skadeståndsansvar för vårdnadshavare.

För att erbjuda en bra och trygg struktur behöver den familjerättsliga lagstiftningen och därtill anknytande bestämmelser ständigt vårdas och utvecklas. Vi pekar i denna motion ut ett antal områden där vi ser skäl att överväga förtydliganden eller förändringar.

Modernare adoptionsregler

Genom en adoption skapas ett varaktigt föräldra-barnförhållande mellan den som adopterar och den som adopteras. Den som adopteras betraktas i rättsligt hänseende som adoptantens barn, samtidigt som de rättsliga banden till tidigare föräldrar klipps av. Detta får betydelse bland annat när det gäller arvsrätten, vårdnaden om barnet och skyldigheten att svara för underhåll åt barnet. Det är viktigt att familjelagstiftningen är modern och tillämplig på dagens familjebildningar. I gällande adoptionslagstiftning finns regler som speglar en delvis ålderdomlig syn på familjen. Regleringen har i flera avseenden kritiserats, där en central fråga har varit behovet av ett tydligare barnperspektiv.

Ett exempel på kritik har gällt att sambor bör få möjlighet att adoptera på samma sätt som gifta par och registrerade partner. Endast makar kan idag adoptera gemensamt. Det är också så att ett barn som har vuxit upp med bara den ena biologiska föräldern kan adopteras av den biologiska förälderns make eller maka och ändå juridiskt sett förbli barn till den biologiska föräldern. Om den biologiske föräldern i stället inte är gift utan sambo, kan däremot inte barnet adopteras av sambon utan att det juridiska släktskapet med den biologiska föräldern utsläcks. 2008 års adoptionsutredning föreslog i betänkandet SOU 2009:61 ändringar så att sambor i det hänseendet likställs med gifta, vilket ligger i linje med samboskapets ställning på andra rättsområden.

Det är angeläget att regeringen fortsätter beredningen av förslagen från 2008 års adoptionsutredning så att förslag för att uppnå en mer modern adoptionslagstiftning kan läggas på riksdagens bord. Inte minst frågan om sambors möjlighet att adoptera och frågan om nationella adoptioner kan nämnas här. Det finns även andra situationer då adoptionslagstiftningen inte fullt ut speglar det moderna samhället. Barn kan växa upp med en person som varken är gift eller sammanboende under äktenskapsliknande förhållanden med någon av de biologiska föräldrarna. Det skulle då kunna vara förenligt med barnets bästa att adopteras av den personen, samtidigt som släktskapet till den ena biologiska föräldern består. Det finns exempel då gällande lagstiftning har tvingat fram skenäktenskap för att en person ska kunna adoptera. Det är inte lämpligt att lagstiftningen gällande adoption tvingar fram handlingar för skens skull, såsom skenäktenskap, i syfte att barnets bästa ska uppnås. Det bör övervägas om en utredning bör tillsättas för att se över hur adoptionslagstiftningen även i övrigt kan förändras så att den bättre tillmötesgår de behov som finns i dag.

Fastställande av faderskap

Enligt föräldrabalken anses, om modern är gift med en man vid födseln, den mannen vara barnets far genom så kallad faderskapspresumtion. Är modern däremot inte gift fastställs faderskapet genom dom eller genom bekräftelse. En bekräftelse av faderskap ska ske skriftligen, bevitnas av två personer samt godkännas av såväl modern som socialnämnden. Socialnämnden utreder vem som är far till ett barn då faderskapet inte fastställs genom faderskapspresumtion och kan endast lämna sådant godkännande om det kan antas att mannen är far till barnet. Nuvarande reglers utformning har ansetts ändamålsenliga för att säkerställa att rätt faders faderskap fastställs. Kritik har dock förekommit bland annat avseende fastställande av faderskap där föräldrarna är sambor, ibland sedan mycket länge, men där ordningen så väsentligt skiljer sig från fastställandet av faderskap för gifta föräldrar. Det har bland annat påtalats att faderskap borde kunna fastställas redan inför födseln. En sådan ordning, eller annan med liknande verkan, skulle bland annat vara relevant i de ovanliga men ändå förekommande fallen att modern avlider i samband med förlossningen, då processen för att fastställa faderskap idag kan uppfattas som mycket påfrestande i en svår situation. En översyn av dessa regler skulle kunna besvara huruvida rättssäkerheten i nuvarande regler skulle kunna upprätthållas samtidigt som reglerna bättre motsvarar de olika behov som kan finnas för exempelvis ogifta men samboende föräldrar.

Framtidsfullmakter

En framtidsfullmakt innebär att den enskilde kan utse en anhörig som tar hand om hans eller hennes ekonomi om personen senare inte själv klarar av detta på grund av sjukdom eller hög ålder. Ett förslag till lagstiftning om sådana fullmakter finns utarbetat i Justitiedepartementet och vi ser gärna att en sådan möjlighet kommer på plats. I en promemoria från våren 2014 lämnar en utredare förslag på kompletterande bestämmelser till ett lagförslag om framtidsfullmakter som Utredningen om förmyndare, gode män och förvaltare (SOU 2004:112) lämnade 2004. Tanken är att framtidsfullmakten, som registreras hos överförmyndaren, blir giltig när en fullmaktsgivare på grund av psykisk störning, sjukdom, skada eller liknande förhållande är ur stånd att ha hand om de angelägenheter som fullmakten avser. Fullmäktigen avgör med stöd av ett medicinskt underlag när denna tidpunkt har inträtt och ikraftträdandet kan villkoras mot en prövning i tingsrätt av hans eller hennes hälsotillstånd. Systemet med framtidsfullmakter ska vara enkelt och ha en privaträttslig karaktär men samtidigt uppfylla tillräckliga krav på rättssäkerhet. Den föreslagna lagen innehåller även särskilda behörighetsregler för anhöriga som innebär att en vuxen person som saknar förmåga att själv ha hand om sina ekonomiska angelägenheter kan få hjälp av anhöriga, en typ av rättslig ram för den typ av vardagliga rättshandlingar som många anhöriga redan i dag företar utan direkt lagstöd.

Särkullbarn och arvsrätt

En fråga som uppmärksammas ofta i samtal kring familjerättsliga regler är arvsrätten för särkullbarn i förhållande till skyddet för efterlevande makar. Reglerna har varit föremål för ändringar tidigare och den senaste förändringen av reglerna skedde 1988. Idag ärver en make framför gemensamma bröstarvingar, som får sitt arv först när efterlevande make dör. I de fall det finns barn till enbart den först avlidna föräldern, så kallade särkullbarn, har dessa möjlighet att få sitt arv direkt. Det är dock möjligt att avstå den rätten och istället få arvet i form av efterarv precis som bröstarvingar till båda makarna. I de fall ett särkullbarn begär att få sitt arv direkt kan den efterlevande maken ibland hamna i en mycket svår situation. Det kan exempelvis handla om situationer där stor del av tillgångarna finns bundna i bostaden. Att hitta en annan balans i reglerna är komplicerat, inte minst i ljuset av att även särkullbarnets ställning har diskuterats såsom varande för svag, men det är viktigt att lagstiftningen utvecklas i takt med att samhället förändras. En faktor som i detta sammanhang kan spela in är den kraftiga prisutvecklingen på bostadsmarknaden, som innebär att allt större värden kan finnas i den egna bostaden. Det kan därför finnas skäl att se över dessa bestämmelser.

Dödsboanmälan till bröstarvingar

I de fall en avliden persons tillgångar inte räcker till annat än begravningskostnader och andra utgifter med anledning av dödsfallet (och det inte finns några fastigheter eller tomträtter i dödsboet) behöver inte bouppteckning förrättas om en dödsboanmälan görs till Skatteverket av socialnämnden. Även om en dödsboanmälan har gjorts ska en bouppteckning förrättas om det begärs av bland annat en dödsbodelägare. Det förekommer vittnesmål om bröstarvingar som inte nås av information om dödsfallet och inte heller får kännedom om att socialnämnden gjort en dödsboanmälan. En översyn av dessa bestämmelser skulle kunna belysa utbredningen av detta och överväga om en dödsboanmälan borde förenas med exempelvis krav på delgivning av dödsbodelägarna.

Ewa Thalén Finné (M)

Jessika Roswall (M)

Carl-Oskar Bohlin (M)

Thomas Finnborg (M)

Mats Green (M)

Maria Malmer Stenergard (M)